

Анатолій Круглашов,
Олег Щербатюк

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ІНТЕРЕСІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Стаття присвячена аналізу етнонаціонального аспекту діяльності груп інтересів Чернівецької області. Автори звертають увагу передусім на формальні групи інтересів, серед яких особливе місце посідають національно-культурні товариства. Останні представляють інтереси румунської, молдовської та інших національних меншин краю, популяризують культуру і традиції цих народів. Важливого значення у міжетнічних відносинах регіону набуває проблема подвійного громадянства жителями краю (України та Румунії), що суперечить українському законодавству і в перспективі може призвести до загострення українсько-румунських відносин. На думку авторів, етнічні громадські інституції як виразники відповідних груп інтересів відіграють дедалі більшу роль у суспільно-політичному житті краю.

Ключові слова: групи інтересів, національна меншина, національно-культурні товариства, подвійне громадянство, мовне питання.

Regional aspects of groups of interests activity in Ukraine (on Chernivtsy region example). This article is dedicated to the analysis of some ethnic activities of interests' groups in the Chernivtsi region. First

of all the authors pay attention to the formal groups of interests, especially to national-cultural societies, which are representatives of Romanian, Moldavian and other national minorities, popularize their culture, traditions etc. Special role in interethnic relations in the region attributes with the problem of double citizenship (Ukraine and Romania)/ which contradicts with the Ukrainian law. In perspective this problem can lead to the aggravation of Ukrainian-Romanian relations. Authors stress these ethnic social institutes as representatives of relevant groups of interests play increasing role in the social-political life of the region.

Key words: *groups of interests, national minority, national-cultural society, double citizenship, and language question.*

Проголошення незалежності України у 1991 році та подальша розбудова української державності принесли ряд змін у суспільно-політичне життя країни. Ідеї демократії та політичного плюралізму певною мірою захопили українське суспільство і за роки незалежності в Україні було створено кілька сотень політичних партій та ще більше громадських організацій. За цей час в країні сформувалися різноманітні групи інтересів, частина з яких набула інституційного оформлення, а частина залишилася неформалізованою. Останні постійно взаємодіють між собою, а також із владою, намагаючись різними способами досягнути задоволення власних інтересів.

Категорія «група інтересів» на сучасному етапі розвитку вітчизняної політичної науки залишається малодослідженою українськими вченими. Окремі сучасні українських дослідників звертають увагу на теоретико-методологічні аспекти вивчення цієї проблеми, серед них – В. Биковець, Д.Виговський, В.Гаврилов та деякі інші [1, 8, 11]. Водночас бракує ґрунтовних досліджень етнонаціонального виміру діяльності груп інтересів на регіональному рівні. Виходячи з недостатньої вивченості цієї проблеми, автори визначають метою цієї статті дослідження етнополітичних аспектів діяльності тих груп інтересів, які представляють румунсько-молдовську громаду Чернівецької області. Завдання розвідки полягають у з'ясуванні теоретичного змісту поняття групи інтересів та використанні концептуального потенціалу цього поняття для аналізу етнополітичних відносин на прикладі такого поліетнічного регіону України, як Чернівецька область.

Необхідно відзначити, що чимало сучасних українських дослідників присвятило свою увагу вивченню регіональних особливостей етнополітичного процесу в Україні. Серед них варто назвати І. Зварича, В. Овчаренка та інших [15, 16, 27]. Проблемами задоволення національно-культурних потреб етнічних громад, що проживають на території Чернівецької області, вивченням етнонаціональних відносин традиційно займаються науковці Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, зокрема, І. Г. Буркут [4, 5], В. І. Бурдяк [3], А. М. Круглашов [21, 22, 23], І. М. Мельничук, Н. Ю. Ротар [30], Ю. А. Юрійчук, Н. В. Нечаєва-Юрійчук [25] та ін.

У політичній науці можна знайти різні визначення поняття «групи інтересів». На нашу думку, найбільш повним є визначення, запропоноване «Політологічним енциклопедичним словником», в якому групи інтересів – це об'єднання людей, які, виходячи з певних інтересів або потреб, висувають вимоги до ... суспільства в цілому з метою підтримати або поліпшити свої позиції, досягти певних цілей» [Цит. за: 1].

Зауважимо, що у сфері досліджень етнонаціональних відносин та формування вітчизняної загальнодержавної та регіональної етнополітики категорія «групи інтересів» не використовується як науковий інструментарій належним чином, що спонукає як до заповнення цієї прогалини, так і до подальших наукових дискусій щодо евристичного потенціалу розвитку самої цієї категорії та її пізнавальної перспективи в емпіричних дослідженнях.

Здійснюючи аналіз функціонування груп інтересів у Чернівецькій області, необхідно звернути увагу на декілька її принципово важливих особливостей, які впливають на регіональний політичний процес [22]. Перша особливість полягає в тому, що Чернівецька область є найменшою за територією та за кількістю населення, порівняно з іншими областями України. Тому ресурсна база місцевої еліти й груп інтересів, створених нею, є доволі вузькою та обмеженою. Друга особливість краю – це його поліетнічність, яка пов'язана з географічним розташуванням (він знаходиться у смузї проживання трьох державних національних груп – українців, румунів та молдован) та специфікою історичного розвитку (його територія входила до складу різних держав). Саме формування території, а, отже, й кордонів сучасної Чернівецької області від-

бувалося у непростих історичних умовах, що суттєво вплинуло на формування її етнічного складу, ментальність та політичні орієнтації населення. До того ж, як зазначає І. Костащук, у різні етапи історичного розвитку простежувалися зміни у національній структурі населення на користь населення пануючої держави [20].

Третьою особливістю є прикордонний статус регіону, що суттєво позначається на соціально-економічних та геополітичних орієнтаціях як його населення в цілому, так і активних суб'єктів політичного процесу.

Обсяг статті не дозволяє зробити комплексний аналіз усіх груп інтересів Чернівецької області. Зупинимось на тих групах інтересів, діяльність яких пов'язана з найважливішою особливістю регіону – його поліетнічністю, та розглянемо етнонаціональний аспект діяльності груп інтересів Чернівецької області.

Етнонаціональні спільноти Чернівецької області за роки незалежності утворили значну кількість різноманітних груп інтересів, як формального (інституціоналізовані), так і неформального характеру. До формальних груп інтересів на території Чернівецької області можемо віднести 22 національно-культурних товариства, серед яких 13 – румунські [13]. Їхня діяльність спрямована насамперед на задоволення національно-культурних потреб своїх громад. З цією метою товариства здійснюють активну культурну, наукову та іншу діяльність, активно взаємодіють з органами державної влади та самоврядування. Прикладами конструктивної взаємодії етнічних груп інтересів Чернівецької області з державними органами влади стала, зокрема, реалізація Програми підтримки національно-культурних товариств, етнічних громад Чернівецької області та української діаспори на 2007-2009 рр. та Регіональної програми підтримки національно-культурних товариств Чернівецької області та української діаспори на 2010-2012 рр. (далі – Регіональна програма). Так, у 2009 р. за фінансової підтримки Чернівецької обласної ради румунськими національно-культурними товариствами було проведено ряд заходів, у тому числі, мітинги-панахиди жертвам тоталітарного режиму (Товариство «Голгофа»), літературно-мистецьке свято «Емінісчіана», традиційне свято румунської мови «Лімбаноастре чя ромине» (Товариство румунської культури ім. М. Емінінеску), науково-практична конференція лікарів Закарпатської,

Одеської, Чернівецької областей України та Молдови і Румунії (Медичне товариство «Ісідор Бодя»), європейські дні молоді в Чернівцях (Ліга румунської молоді «Жунімя») тощо. Щодо культурних потреб молдовської громади, то за сприяння обласної влади була проведена науково-практична конференція, присвячена 650-річчю заснування Молдовської держави (Міжрайонне Товариство молдовської культури Буковини). Всього з обласного бюджету на підтримку діяльності румунських і молдовських національно-культурних товариств було виділено 39728 грн., що складає понад 50% всього фінансування програми у 2009 році [17].

У 2010 році державна підтримка діяльності національно-культурних товариств дещо збільшилась. За даними звіту про виконання Регіональної програми за 2010 рік, румунські національно-культурні товариства області отримали фінансову підтримку у розмірі 51091 грн. з 97566 грн., виділених на її реалізацію. Допомогу отримали 5 румунських товариств – Товариство «Голгофа», Товариство румунської культури імені М. Емінеску, Медичне товариство «Ісідор Бодя», Ліга румунської молоді «Жунімя» та Буковинський мистецький центр відродження та сприяння розвитку румунської традиційної культури. Культурні потреби молдовської громади були підтримані через Міжрайонне товариство молдавської культури Буковини, яке отримало 2000 грн. [18].

Співпраця з органами державної влади та місцевого самоврядування є одним із механізмів захисту прав румунської та молдовської громади краю національно-культурними товариствами як групами інтересів зазначених національних груп у Чернівецькій області.

Повноцінна реалізація представників національних меншин неможлива без збереження і розвитку ними власних культур. Органами державної влади України на виконання Закону України «Про національні меншини», Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії національних мов або мов меншин та інших законодавчих актів здійснено ряд заходів, покликаних повною мірою забезпечити освітні та культурні права представників національних громад, що проживають на території держави. На нашу думку, Чернівецька область може виступати позитивним прикладом для інших регіонів України щодо

забезпечення освітніх, інформаційних, релігійних та культурних потреб національних меншин, зокрема румунської та молдовської.

У матеріалах ЗМІ та науковій літературі проблема забезпечення освітніх та інформаційних прав румунської та молдовської громад краю висвітлена досить повно [13, 14, 25, 26]. Зазначимо лише, що у системі освіти області врахована можливість вивчення історії, культури, звичаїв і традицій свого народу та рідного краю румуномовним населенням Буковини. В області функціонують 47 ДНЗ із румунською та 5 ДНЗ з румунською та українською мовами навчання і виховання. При школах Герцаївського району організовано 26 груп дітей дошкільного віку для підготовки до навчання у 1 класі. Румуномовна група з 20 дітей функціонує при ДНЗ № 1 м. Чернівці. Регулярно здаються в експлуатацію та ремонтуються об'єкти освіти румуномовних районів [30; 160].

Навчаються румунською мовою та вивчають румунську мову, літературу, історію, культуру, звичаї, традиції румунів і молдаван понад 18 тис. учнів, поглиблено вивчають румунську словесність майже 400 учнів.

Очевидно, що кількість загальноосвітніх навчальних закладів із румунською мовою викладання разом зі школами, в яких викладання ведеться українською та румунською мовами у цілому відповідає загальному відсотку румунського і молдовського населення Чернівецької області і повністю покриває потреби національної громади у здобутті освіти рідною мовою. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., на території області румуни склали 12,5% населення (114,6 тис. осіб), а молдовани 7,3% (67,2 тис. осіб). Зважаючи на той факт, що мовні та культурні традиції молдаван і румунів мають багато спільного, можна говорити про перетворення Буковини на бікультурний (біетнічний) регіон, де 75% складає українська (титульна) група і близько 20% налічує румунсько-молдовська спільнота [10]. Внаслідок вищезазначеного, у Головному управлінні освіти і науки Чернівецької ОДА не зареєстровано жодного звернення батьків щодо дискримінації їхніх дітей у загальноосвітніх навчальних закладах області за мовною ознакою [13].

На нашу думку, наведені факти свідчать про високий рівень задоволення освітніх потреб румунської громади області, активну

взаємодію між владою та румунською і молдовською громадами краю, про впливовість самої громади, представленій як в органах місцевого самоврядування, так і у Верховній Раді України депутатами румунського та молдавського походження, зокрема депутатом ВР України кількох скликань І.Попеску.

В інформаційному просторі області румунсько-молдовська громада представлена 12 друкованими періодичними виданнями, які фінансуються з державного та районних бюджетів. У складі Чернівецької обласної держтелерадіокомпанії працює Творче об'єднання телерадіопрограм румунською мовою. Обсяг передач румунською мовою Чернівецької обласної держтелерадіокомпанії складає: на радіо 25 % від загального (230 годин щорічно), на телебаченні – 20% від власного мовлення (426 годин щорічно) [26; 90]. Щодо забезпечення інформаційних потреб румунської та молдовської громад рідною мовою, упродовж останніх років спостерігається тенденція до збільшення телевізійного мовлення румунською мовою. Якщо раніше телевізійні та радіопрोगрами продукувала лише Чернівецька обласна державна телерадіокомпанія, то сьогодні телевізійні програми, у тому числі новини, румунською мовою представляє і МТРК «Чернівці». Збільшення обсягу мовлення румунською мовою на різних регіональних телевізійних каналах пов'язане, насамперед, з розумінням керівництва цих каналів необхідності врахування інформаційних потреб такого великого сегменту глядачів, як румуномовне населення, їхнім прагненням збільшити свою аудиторію, підвищити рейтинг каналу тощо. Зазначене, на нашу думку, є результатом активної позиції як сусідньої Румунії, яка постійно нагадує про необхідність дотримання Україною прав національних меншин, румунських національно-культурних товариств, які активно виступають на захист інформаційних та інших потреб своїх співвітчизників [Див.: 6, 30].

Оскільки національно-культурні товариства об'єднують громадян зі спільними інтересами, їхня діяльність не лише визначається цими інтересами, але й покликана популяризувати, пропагувати, лобювати їх серед широкого загалу та представників влади. На думку авторів, різноманітні аматорські колективи, створені при національно-культурних товариствах не лише забезпечують право цих громад на збереження власних звичаїв та

культури, реалізацію творчого потенціалу, але й виконують роль популяризаторів національно-культурних традицій румунського народу. Найбільш відомими серед них є румунські танцювальні ансамблі «Мерцішор» та «Ізвораш», оркестри румунської музики «Мугурел» та «Плай». Хор «Драгош Воде», який діє при Товаристві румунської культури ім. М. Емінеску, носить почесне звання «народний аматорський колектив» [14]. У 2008 р. два аматорських колективи з румуномовних сіл області отримали звання «народний» фольклорні колективи «Царанкуца» Будинку культури с.Сучевени та «Калинонька» Будинку культури с.Черепківка Глибочького району [13]. Останнє, на нашу думку, засвідчує не лише визнання художньої майстерності колективів та їх певної популярності, але й прагнення влади забезпечити належний рівень задоволення національно-культурних потреб румунської громади краю, налагодити конструктивну співпрацю.

Румунські національно-культурні товариства беруть активну участь не лише в культурному житті краю, але й у політичному. Особливо яскраво це проявилось в ході останніх президентських виборів 2010 р. Незважаючи на зовнішню монолітність, румунська громада краю розділилась у ході президентської кампанії. Так, нинішнього Президента В. Януковича активно підтримала Румунська спільнота України, яку очолює депутат ВР України, член ПР І. Попеску. Наприкінці 2009 року відповідальний секретар спільноти А. Божеску разом із представниками угорської меншини підписала з кандидатом у Президенти В. Януковичем Угоду про співпрацю [2].

Разом з тим, перед другим туром Ю. Тимошенко підтримав Конгрес румунів України, який відбувся у Чернівцях і в роботі якого взяли участь понад 300 делегатів із Чернівецької та Закарпатської областей, у тому числі представники Товариства румунської культури ім. М. Емінеску, молодіжної організації «Жунімя» та товариства жертв сталінських репресій «Голгофа» [2]. За межами статті залишається завдання аналізу виборчих симпатій громадян України румунського походження. Але при цьому необхідно відзначити, що найбільш активним у суспільно-політичному житті України з точки зору представництва національних інтересів румунської громади є вищезгаданий Іван Попеску. Він народився у с. Нижні Петрівці Сторожинецького району Чернівецької області,

отримав вищу освіту в Чернівецькому університеті і неодноразово обирався народним депутатом України. У своїй політичній, громадській та науковій діяльності І. Попеску постійно наголошує на необхідності забезпечення прав національних меншин в Україні, власне, позиціонує себе як лідер румунської громади України й головний політичний представник та лобіст її інтересів.

Ураховуючи той факт, що І. Попеску відомий як «борець за права румун» [Цит. за: 7], вважаємо за доцільне принаймні частково розкрити його бачення прав національних меншин в Україні (зокрема, румунської в Чернівецькій області). У своєму виступі на тему «Міжнародні зобов'язання України в галузі забезпечення прав національних груп» на Установчому з'їзді Міжнародного Форуму України, який відбувся 5-6 лютого 2000 року в Києві І. Попеску наголосив, що оскільки Україна є членом Ради Європи та інших міжнародних структур, вона рано чи пізно змушена буде законодавчо забезпечити всі міжнародно визначені права національних меншин, що проживають на її території, у тому числі «право на автономію з передачею меншинам права управляти своїми внутрішніми справами, принаймні у сфері культури, виховання, освіти, релігії... та важелів оподаткування (на рівні територіальної автономії, можливої тільки при компактному проживанні меншин)...». «Робота у цьому напрямку залежить у першу чергу від самих національних меншин, оскільки «незатребуване право не може вважатися як порушене право». Таким чином, реалізація законодавчо закріплених прав прямо залежить і від «активності самих національних меншин, від здатності їх лідерів об'єднатись заради етномайбутнього кожної національної групи» [29]. Оскільки у переважній більшості представники румунських національно-культурних товариств не піднімають цю тему і не актуалізують питання автономії, можна припустити, що позиція І. Попеску відображає інтереси лише частини румунської громади краю, яка, на нашу думку, зумовлена незадоволенням її соціально-економічних потреб. Останнє, на жаль, стосується всього українського суспільства і зумовлене загальними тенденціями економічного розвитку держави. Як наслідок, найбільш мобільна частина суспільства намагається віднайти кращу долю за межами України. Представники румунської меншини не є винятком. Більше того,

вони мають навіть певні переваги перед українцями, оскільки упродовж останніх декількох років Бухарест запровадив систему спрощеного набуття румунського громадянства румунами, які проживають зокрема на території Чернівецької області. Незважаючи на те, що українське законодавство забороняє подвійне громадянство, лише за самими скромними оцінками понад 50 тисяч українських громадян уже мають два паспорти – український та румунський [12]. Абсолютна більшість із них – громадяни України румунського походження. На думку колишнього депутата ВР України Г. Манчуленка, така ситуація ускладнюється відсутністю належного реагування з боку української влади. Політик переконаний, що цю практику припинити буде досить складно, оскільки «практично всі румунські партії, представлені в парламенті, у своїх програмах містять норму про відновлення великої Румунії в кордонах 40-го року. Йдеться про те, що нинішня Чернівецька область України мала б відійти до Румунії, Молдова мала б відійти до Румунії, Одещина мала б відійти до Румунії і деякі ще...» [30]. У такому контексті дещо по-іншому виглядає і мовне питання, яке найбільш яскраво представлене в політичних дискусіях щодо навчання представників національних меншин рідною мовою. Так, на думку окремих регіональних національно-культурних діячів, антиконституційним є наказ №461 Міністерства освіти України щодо запровадження у школах з навчанням мовами нацменшин викладання окремих предметів українською мовою. У грудні 2008 року представник румунської спільноти Василь Терицану оприлюднив відкритий лист до Президента України, Прем'єр-міністра, Голови ВРУ, Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо проекту Концепції реалізації державної мовної політики, в якому, на думку представників національних громад, порушуються їх конституційні права. Звернення підписали керівники Румунської спільноти України, Всеукраїнської Ради російських співвітчизників, Всеукраїнської ради Демократичної спілки угорців України [31]. У своїх виступах в регіональних ЗМІ В. Терицану неодноразово наголошував на тому, що цей наказ, як і деякі інші закони, прийняті українською владою, «негативно відбилися на житті нашої національної меншини» [24].

Однак подібний підхід не може вважатися спільним для всіх представників румунської спільноти краю. Так, на думку депутата обласної ради Лівіу Русу, «треба уникати крайньої лівої чи правої точки зору. Потрібно дотримуватись чинного законодавства, і якщо Конституція гарантує права, то треба вимагати задоволення своїх прав та інтересів. І ні в якому випадку не допускати самоізоляції» [24]. Питання мови та набуття румунського громадянства взаємопов'язані з точки зору окремих румунських політиків, які проголошують своєю метою «відновлення великої Румунії в кордонах 40-го року» [30]. Так, на думку українського дипломата і науковця М. Шевченка, «аналіз румуно-українських відносин дає можливість стверджувати, що румунська сторона прагнула шляхом організаційного, ресурсного та інформаційно-пропагандистського забезпечення створювати передумови для постановки в майбутньому питання стосовно територіальних змін» [33]. І видача паспортів громадян Румунії в Україні може вважатися одним із кроків подібного курсу румунської влади. Саме тому українська влада повинна виробити чітку позицію в цьому питанні, оскільки воно актуальне не лише для Буковини, але й, наприклад, для Закарпаття.

З іншого боку, для переважної більшості румунів в Україні отримання румунського паспорта означає вільний виїзд до Європи, можливість покращення свого економічного становища. Економічна криза в Україні, світова фінансова криза поставили багатьох людей, незалежно від їх національності, у складне економічне становище. Саме тому для багатьох жителів України, незалежно від їхнього походження, можливість отримання паспорта країни-члена ЄС – це можливість отримання високої зарплатні, фінансовий добробут тощо. При цьому переважна більшість не задумується над тим, що у правовому полі – це порушення чинного українського законодавства. Тут на першому місці стоять економічні інтереси окремої родини і, оскільки Українська держава не забезпечує належний економічний рівень своїх громадян, вони змушені дбати про свій добробут самі, при цьому часом порушуючи закон. Проте, як зазначив у своєму інтерв'ю І. Попеску, «на рівні Європи поняття громадянства та національності є тотожними... І коли вони мають на увазі громадянство, то кажуть – національність». Відповідно, «якщо критична маса таких людей буде доходити до мільйона і

більше, то країні потрібно буде це питання якось вирішувати...» Одним із прикладів вирішення подібної проблеми І. Попеску називає Молдову, в якій було прийнято рішення дозволити подвійне громадянство [28]. Питання подвійного громадянства залишається одним з найбільш болючих не лише для Чернівецької області, але й України в цілому, однак це тема для окремого дослідження. Водночас позиція лідера румунської спільноти України певною мірою свідчить про політичну активність та політичний інтерес певної частини румунської спільноти щодо легалізації подвійного громадянства, з чого можна спрогнозувати нарощування її зусиль щодо лобіювання прийняття такого рішення у Верховній Раді України за сприятливих обставин для такої ініціативи.

Таким чином, сьогодні в діяльності національно-культурних товариств беруть безпосередню й активну участь сотні, а епізодично й тисячі людей. Саме вони у більшості випадків займаються безпосередньою організаційною роботою із забезпечення прав національних меншин у сфері освіти, культури, інформації і навіть релігії. Національно-культурні товариства як усталені, структуровані та інституціоналізовані групи інтересів етнічних громад виконують позитивну роль у політичному процесі. Вони забезпечують необхідний для формування та розвитку демократії плюралізм думок, отримують шанс впливу на ухвалення політичних рішень без участі в ресурсно-витратних видах політичної діяльності (вибори, системи представництва). Виконуючи посередницькі функції між державою і громадянським суспільством, групи інтересів забезпечують не тільки реалізацію своїх власних інтересів, а й формують лояльність з боку окремих соціальних груп.

Оскільки найбільш характерною особливістю Чернівецької області науковці визначають її поліетнічність, тому що на території краю проживає близько 80 різних національностей, важливо визначити дійсний зміст та динаміку розвитку цієї риси регіону. Визначальним фактом є те, що 95% населення краю становлять представники лише трьох націй – українців, румунів та молдован. Зважаючи на певну національно-культурну спорідненість румунів і молдован, іноді їх розглядають як одну етнічну спільноту, що викладає заперечення або дискусію з боку противників такого ототожнення.

Тим не менше, в етнODEMOграфічних реаліях початку ХХІ сторіччя мова може йти (з певними застереженнями) про перехід від моделі регіональної полікультурності до бікультурності Буковини.

Розглядаючи групи інтересів Чернівецької області в етнонаціональному аспекті, відзначимо, що доволі потужними й дієвими в регіоні є групи інтересів румунсько-молдовської спільноти, насамперед їх національно-культурні товариства, органи місцевого самоврядування в місцях їх компактного проживання, окремі заклади освіти та культури, засоби масової інформації, релігійні організації тощо. Наразі рівень задоволеності національно-культурних потреб румунсько-молдовської спільноти свідчить як про роботу груп інтересів цієї спільноти, так і про достатньо толерантну етнонаціональну політику з боку державної влади України.

Водночас міжетнічні стосунки в регіоні далекі від ідеальних, зокрема періодично загострюються питання участі етнічних спільнот та їх представників у політичному житті країни, актуалізується проблема подвійного громадянства, часом виринає питання територіальної автономії тощо. Політика центральних і регіональних органів влади головним чином носить реактивний характер, вона залишається інерційною за своєї природою й все же однобічно й вибірково направлена на часткове урахування запитів окремих етнічних груп (національних меншин). При цьому відкритим залишається як її стратегічна спрямованість, так і питання про належну захищеність інтересів української етнонаціональної більшості та діалогу організованих груп інтересів із відповідними структурами румунської та молдавської громад краю. У зв'язку із цим актуальними залишаються системні зусилля, спрямовані на збереження атмосфери міжетнічної толерантності та протидії загрозам міжнаціональної напруги. На нашу думку, у подальшому роль та активність етнічних громадських інституцій, як виразників відповідних груп інтересів, лише зростатиме, отже, збільшується необхідність ґрунтовних наукових досліджень їх діяльності та впливів на регіональному та загальнонаціональному рівнях.

1. Биковець В. Групи інтересів у політиці: досвід типологізації / В.Биковець // Віче. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.viche.info/journal/440

2. Буковинські румуни і молдовани люблять Януковича лише на 5 тисяч голосів більше, ніж Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.cv.ua/2010/03/02/17700/>

3. Бурдяк В.І. Етнонаціональні чинники політичних відносин в Україні, Румунії, Молдові у процесі демократизації / В.Бурдяк // Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: Зб. наук. праць. – Чернівці: Букрек, 2006. – С.172-184.

4. Буркут І. Динаміка міжетнічних відносин у Чернівецькій області на сучасному етапі (за матеріалами соціологічних опитувань та періодичної петиції 2002-2003 рр.) / І.Буркут // Буковинський журнал. – 2001. - №1. – С. 87-97.

5. Буркут І. Проблеми етнічної толерантності у поліетнічному середовищі (на прикладі євро регіону «Верхній Прут») / І.Буркут // Євро-регіони: потенціал міжетнічної гармонізації: Зб. наук. праць. – Чернівці: Букрек, 2004. – С. 191-208.

6. Василюва В.А. Становище національних меншин та етнополітичний аспект українсько-румунських відносин 90-х рр. ХХ ст. / В.Василюва. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvnu/istor/2010_1/R1/Vasylova.pdf

7. Верховная Рада VII созыва: Кто есть кто: Попеску Иван Васильевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybory2012.comments.ua/rada/person/Popesku-Ivan-Vasilovich>

8. Виговський Д. Групи інтересів як центр політичного впливу на внутрішньодержавному рівні / Д.Виговський // Вісник Львівського університету. Філософські науки. 2008. Випуск 11. – С. 202–211. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.google.ru/#hl=ru&xhr=t&q=Виговський+Дмитро&sr=17&prq=виговський%20д&pf=p&scient=psy&newwindow=1&source=hp&aq=f&aql=&aql=&oq=Виговський+Дмитро&pbx=1&fp=ffe32ff4a2eb45d1&biw=1280&bih=640>

9. Виговський Д. Суть лобізму як категорії політичної науки / Д.Виговський // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Випуск 20. 2008. – С. 42–48. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.google.ru/#scient=psy&hl=ru&newwindow=1&source=hp&q=Виговський+Д.+Суть+лобизму+&aq=&aql=&aql=&oq=&pbx=1&fp=ffe32ff4a2eb45d1&biw=1280&bih=640>

10. Всеукраїнський перепис 2001 року // Державний комітет статистики України: Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

11. Гаврилов В.П. «Групи інтересів» і захист суспільних інтересів (на прикладі США та України) / В.П.Гаврилов // Наукові записки. Том 45. Політичні науки. 2005. – С. 77–82. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.google.ru/#sclient=psy&hl=ru&newwindow=1&biw=1280&bih=640&source=hp&q=Гаврилов+В.П.+»Групи+інтересів»+&aq=&aqi=&aql=&oq=&pbx=1&fp=ffe32ff4a2eb45d1>

12. Данько Д. Втеча до Румунії / Д.Данько // Тиждень. - №27(192). – 30 червня 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/25552/>

13. Довідка щодо забезпечення прав національних спільнот на Буковині (Чернівецька обласна державна адміністрація) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://culturelandshaft.wordpress.com/этноссы-буковины/справка/>

14. Етнічні громади Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buktolerance.com.ua/?page_id=182

15. Зварич І. Вплив регіоналізм на політизацію етнічності / І.Зварич // Політичний менеджмент. – Випуск 16. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=25&c=675>

16. Зварич І. Регіональні особливості етнополітичних процесів в Україні / І.Зварич. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1278/>

17. Звіт про виконання Програми підтримки національно-культурних товариств, етнічних громад Чернівецької області та української діаспори на 2007-2009 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.cv.ua/documents/6010/ЗВІТ%20etno.pdf>

18. Звіт про виконання Регіональної програм підтримки національно-культурних товариств Чернівецької області та української діаспори на 2010-2012 роки за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.cv.ua/.../9889/додаток%2075.doc>

19. Золотарёва Е.В. Группы интересов в политике / Е.В.Золотарёва // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия: Политология. – 1999. – №1. – С. 63-75.

20. Костащук І. До питання про етапи формування національного складу населення Чернівецької області / І.Костащук // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – 2004. – Випуск 2 (10). – С. 76-81. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/dopytproetap.htm>

21. Круглашов А.М. Буковинська етнополітична мозаїка. Історична спадщина та сучасні тенденції / А.Круглашов // Політичний менеджмент. – №2. – 2004. – С. 47-67.

22. Круглашов А., Гуйтор М. Особливості політичного процесу в Чернівецькій області // Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (Львів, 10 листопада 2007 року) / Укл. Романюк А.С., Скочиляс Л.С., Шиманова О.В. – Львів: Генеза-ЦПД, 2007. – 132 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://postua.info/news.php?nid=16>

23. Круглашов А.М. Міжетнічні відносини в Чернівецькій області: приховані небезпеки / А.Круглашов // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – Випуск 2. – К., 2004. – С.174-193.

24. Лівіу Русу: Румунський уряд фактично купив єдину в країні Спілку українців... (Стенограма програми «Суть речей» на станції ФМ від 25 березня 2010 року). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=6176>

25. Нечаєва-Юрійчук Н.В. Забезпечення прав національних меншин як фактор регіональної стабільності та безпеки (на прикладі Північної Буковини) // Історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: Збірник наукових праць. – Чернівці, Букрек, 2009. – Т.ІІІ. – С. 405-414.

26. Нечаєва-Юрійчук Н., Юрійчук Ю. Проблеми формування міжетнічної толерантності на поліетнічних територіях / Н.Нечаєва-Юрійчук, Ю.Юрійчук // Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – С. 69-94.

27. Овчаренко В. Регіональні особливості розвитку етнополітичних процесів в Україні (1991-2010) / В.Овчаренко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eine/2012_37/37_15.pdf

28. Онишків Ю. Іван Попеску: Спрощена процедура отримання румунського громадянства не позначиться на українцях / Ю.Онишків. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2009/05/15/102705-8.html>

29. Попеску І. В. Міжнародні зобов'язання України в галузі забезпечення прав національних груп / І.Попеску. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rdu-old.narod.ru/forum.html>

30. Ротар Н., Мельничук І. Результати моніторингу діяльності органів влади щодо формування збалансованих міжетнічних відносин та виконання регіональних програм / Н. Ротар, І. Мельничук // Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – С. 151-172.

31. Українці масово отримують румунські паспорти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine/2010/06/100630_romania_passport_ak.shtml?print=1

32. Чернівецькі румуни не хочуть вчити історію та математику українською мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2008/12/23/163351>

33. Шевченко М. Національне питання в українсько-румунських відносинах новітнього періоду / М.Шевченко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.univ.kiev.ua/ethnology/journal/ethnic_history_28/28_17.pdf